

Agnieszka KołodziejakORCID: 0000-0001-7661-2706
ak457@stud.uph.edu.plUniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

Konflikty zbrojne ery globalizacji – teorie i podejścia badawcze

Armed conflicts of the globalization era
– theories and research approaches

DOI: 10.34739/doc.2022.19.03

Abstrakt: Zakończenie zimnej wojny dało nadzieję na nowy porządek światowy i erę „dywidendy pokoju”. Ogłoszono, że starcie ideologii zakończyło się triumfem liberalizmu, pojawiały się zapowiedzi „końca historii” oraz świata bez wojen i konfliktów. Te założenia, sformułowane po upadku systemu dwublokowego, upadły jednak tak szybko, jak powstały. W niniejszym artykule poruszono tematykę konfliktów zbrojnych. Przeanalizowano ich ewolucję oraz teorie i podejścia badawcze do tego zagadnienia.

Słowa kluczowe: stare wojny, nowe wojny, konflikty zbrojne, transformacja wojny

Abstract: The end of the Cold War gave hope for a new world order and an era of „peace dividend”. It was announced that the clash of ideologies had ended in the triumph of liberalism, and there were predictions of „the end of history” and a world without wars and conflicts. However, these assumptions, formulated after the collapse of the block system, collapsed as quickly as they arose. This article deals with the subject of armed conflicts. Their evolution and theories as well as research approaches to the issue are analyzed.

Keywords: old wars, new wars, armed conflicts, transformation of war

Mimo zapowiedzi o „końcu historii”¹ obserwujemy dziś jej ciąg dalszy. Nie zmieniły się narodowe ambicje i rywalizacja między

---

¹ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York 1992. Polskie wydanie: F. Fukuyama, *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, M. Wichrowski, Poznań 1996.

krajami, które odcisnęły piętno na historii świata. Walka o status i sfery wpływów powróciła jako główny wątek międzynarodowej gry, powróciła też rywalizacja między liberalizmem a autorytaryzmem. Rozgorzał też na nowo konflikt między fundamentalistami islamskimi a zlaicyzowaną kulturą współczesną. Jak pisze Robert Kagan: „gdy te trzy pola konfliktu nachodzą na siebie, wzmacniając dodatkowo istniejące napięcia, błędnie nadzieja na erę międzynarodowej konwergencji. Wkroczyliśmy w wiek rozbieżności”². Wybuchło wiele nowych konfliktów, a mimo delegalizacji wojny nie udało wyeliminować się przemocy ze stosunków międzynarodowych. W XX wieku zakaz stosowania siły został włączony do katalogu podstawowych zasad stosunków między państwami, co zostało wyrażone w Karcie Narodów Zjednoczonych³.

Przemoc i użycie siły

Przemoc międzynarodowa jest wielokształtna⁴. Wewnętrzna, co do zasady, nie interesuje społeczności międzynarodowej, a kompetencje do zapobiegania jej przejawom mają instytucje państwowe. Współcześnie tego rodzaju przemoc przybiera najczęściej formę konfliktów etnicznych, którym towarzyszą transnarodowa przestępczość oraz zorganizowany przemyt, i często jest wspierana z zewnątrz. Przemoc międzypaństwowa to klasyczne przypadki konfliktów między państwami, a przemoc transnarodowa towarzyszy natomiast transnacjonalizacji stosunków międzynarodowych – prywatne grupy, które mogą być wielonarodowe i działają na terytoriach różnych państw, nie zważając na granice. Grupy te otrzymują bierne lub czynne, ale celowe, wsparcie innych państw. Przemoc bezpośrednia między państwami to działania wojenne, ale także działania zbrojne o bardziej ograniczonym charakterze. W przemoc pośrednią również zaangażowane są państwa, ale niektóre z nich w sposób niejawni, np. poprzez wspieranie grup zbrojnych na obszarze innych państw albo logistyczne wsparcie ruchów wywrotowych czy terrorystycznych. Charakterystyczne dla

---

² R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009, s. 7-8.

³ *Karta Narodów Zjednoczonych*, http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php/ (data dostępu: 15.10.2022).

⁴ S. Sur, *Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 461.

XXI wieku jest nasilanie się pośredniej przemocy i wynika to z kilku przesłanek. Po pierwsze, bezpośredniej przemocy – czyli wojnie – stoją na przeszkodzie restrykcje dotyczące użycia siły czy presja międzynarodowa. Po drugie, przemoc pośrednia jest bronią słabych, którzy muszą unikać bezpośredniej konfrontacji, w której by nie wygrali. Po trzecie, w systemie dwublokowym, szczególnie w okresach odprężenia, przemoc pośrednia była środkiem działania mocarstw na peryferiach, unikając odpowiedzialności za naruszenia zasad pokojowego współistnienia. Szczególnym przejawem przemocy jest wojna – to przemoc zbiorowa i zorganizowana, gwałtowna konfrontacja między zbiorowościami, w szczególności między państwami⁵.

Konflikt zbrojny a wojna

Konflikt to sytuacja, w której dwóch lub więcej aktorów dąży do zrealizowania wzajemnie wykluczających się lub niekompatybilnych celów, jest to konfrontacja mogąca doprowadzić do walki zbrojnej między dwoma lub kilkoma państwami⁶. Może występować pod postacią kryzysu, rzeczywistej lub potencjalnej wojny lub negocjacji. Nie można go całkowicie wyeliminować ze środowiska międzynarodowego. Można jednak zarządzać konfliktem celem zapobieżenia jego eskalacji, aby uniknąć negatywnych konsekwencji dla jego stron. Zarządzanie konfliktem polega na powstrzymywaniu lub minimalizowaniu najbardziej negatywnych skutków konfliktu, jak stosowanie przemocy⁷.

Konfliktem zbrojnym natomiast nazwiemy stan walki zbrojnej, w której po co najmniej jednej z walczących stron udział biorą regularne siły zbrojne (oddziały wojskowe lub policyjne). Strony są zorganizowane i prowadzą planowane działania o charakterze militarnym, a stosowanie siły trwa przez określony czas oraz osiąga znaczny stopień nasilenia. Pojęcie konfliktu zbrojnego jest znacznie szersze od pojęcia wojny, gdyż uznaje za jego stronę również uczestników, którzy nie mają podmiotowości prawnomiędzynarodowej.

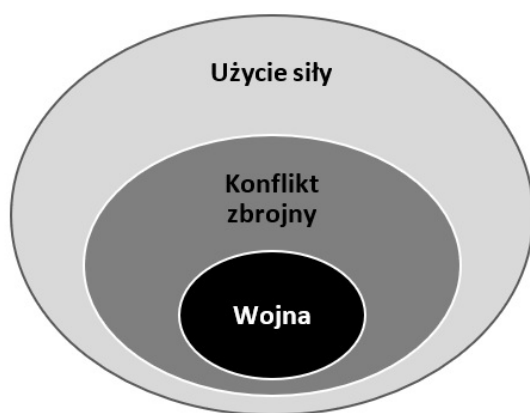
---

⁵ Ibidem, s. 460-463.

⁶ W.M. Stankiewicz, *Konflikt jako zjawisko integrujące i dezintegrujące oblicze współczesnego świata*, Olsztyn 2008, s. 19.

⁷ T. Łoś-Nowak, A. Florczak (red.), *Encyklopedia politologii. Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2010, s. 298-299.

dowej. Nie uwzględnia również prawnych aspektów związanych z wypowiedzeniem wojny i jej zakończeniem, a podkreśla przede wszystkim fakt stosowania siły – środków i metod walki zbrojnej. Powszechne stosowanie pojęcia konfliktu zbrojnego zamiast pojęcia wojny wynika także z zakazu wypowiedzania wojen i eliminacji agresji oraz faktu, że zdecydowana większość przypadków stosowania siły związana jest z jej użyciem wewnątrz państwa, co wyklucza lub znacznie ogranicza międzynarodowy charakter zjawiska. Dość często konflikt wewnętrzny z czasem ulega umiędzynarodowieniu. Źródła konfliktów zbrojnych są związane ze sprzecznościami interesów, które występują zarówno na płaszczyźnie politycznej, jak i ekonomicznej czy kulturowej.

Wykres 1. Relacja pojęć „użycie siły”, „konflikt zbrojny” i „wojna”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: K. Pronińska, *Współczesne konflikty zbrojne*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, R. Kuźniar et al., Warszawa 2012, s. 99.

Obecnie często pojęcia konfliktu zbrojnego i wojny używa się zamiennie⁸. Należy również podkreślić, że termin „wojna” został zdewaluowany głównie w wyniku nadużywania go w mediach, np. „wojna psychologiczna”, „wojna handlowa”. W analizach uważa się go za zbyt „państwocentryczny”, ściśle powiązany ze stanem praw-

⁸ Po II wojnie światowej pojęcia konflikt zbrojny i wojna stały się synonimami, co jest pokłosiem zasady przyjętej w Konwencji haskiej z 1954 r., w której społeczność międzynarodowa wyrzekła się wojny jako narzędzia polityki. R. Niedźwiecki, A. Brzozowski, *Współczesne podejście w zakresie użycia siły militarnej w polityce międzynarodowej*, Warszawa 2010, s. 23.

nym relacji między uczestnikami. Zachodzące zmiany spowodowały, że pojęcie wojny wypierane jest przez pojęcie konfliktu zbrojnego.

Uczestnicy konfliktu

Według podstawowego podziału uczestników konfliktów wyróżnia się państwa i podmioty niepaństwowe. Wśród tych drugich S. Sur wyróżnia dwa typy:

- a) grupy przeciwstawiające się państwom (wojny domowe, siatki terrorystyczne),
- b) organizacje międzynarodowe przeciwstawiające się państwom lub innym jednostkom (np. działania zbrojne przeciw Korei Północnej pod sztandarem ONZ)⁹.

Przedmiot konfliktu

Pod tym pojęciem rozumie się motywy i cele walczących, a także osiągnięte rezultaty. Ideologia, podboje terytorialne, rywalizacje polityczne, walka o potęgę – to główne przedmioty konfliktów, w tym:

- a) secesja – dążenie do uzyskania statusu państwa napotyka opór państw istniejących (konflikty wynikające z dekolonizacji, rozpad Jugosławii, Czeczenia itp.),
- b) podboje terytorialne – (Indie i Pakistan o Kaszmir, Chiny i Indie o Tybet itp.),
- c) o podłożu politycznym – (wojna w Wietnamie, konflikt w Afganistanie itp.)¹⁰.

Podsumowując, pod względem kryterium przedmiotu sporu nadal głównymi stawkami pozostają terytorium i władza polityczna, co według Wallensteena stanowi element wyznaczający definicję wojny i konfliktu¹¹.

---

⁹ S. Sur, *Stosunki...*, s. 464.

¹⁰ Ibidem, s. 464-465.

¹¹ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010, s. 95. Cf.: P. Wallenstein, *Understanding Conflict Resolution*, London 2007, s. 13-14.

Skala konfliktu

Skalę konfliktu ocenia się, biorąc pod uwagę jest zasięg, natężenie i czas trwania.

- a) zasięg konfliktu – zależy od liczby uczestników (dwustronne, regionalne, światowe),
- b) natężenie konfliktu – osiągnięte nasilenie przemocy (wojna, konflikty o niskim natężeniu, napięcia i kryzysy, zarządzanie kryzysowe),
- c) czas trwania (obecnie konflikty mają tendencję do przedłużania się)¹².

Wojna

Wojny i bitwy towarzyszyły ludzkości od momentu powstania bardziej złożonych form życia społecznego, przechodząc ewolucję dostosowaną do ich rozwoju, a prace badawcze im poświęcone powstawały już w VI i V w. p.n.e. (*Sztuka wojny, Wojna peloponeńska*). W historii ludzkości zanotowano ok. 15 tysięcy wojen. Według Instytutu Badań nad Konfliktami Międzynarodowymi w Heidelbergu w 2021 roku odnotowano 355 konfliktów (o 133 więcej niż w 2017 roku), a według metodologii przyjętej przez HIIK w 2021 roku toczyło się 20 wojen¹³.

Jak zatem badacze definiują wojnę? Jest to zjawisko społeczno-polityczne i historyczne, które charakteryzuje się walką zbrojną między państwami, narodami lub grupami społecznymi. Q. Wright uważa, że wojna jest stanem prawnym między państwami, pozwalającym na stosowanie siły w celu rozwiązania sporu. W tym kontekście wojna to stan stosunków między państwami polegający na odejściu od stosunków pokojowych i przejście do stosunków wojskowych. Stosunki te charakteryzuje walka zbrojna i akty wrogie skierowane przeciwko innemu państwu. Wojna była środkiem realizacji celów polityki zagranicznej, suwerennym prawem państwa było prawo wypowiedzenia wojny (*ius ad bellum*). Mao Zedong, zainspirowany dziełem Clausewitza, stwierdził, że

---

¹² S. Sur, *Stosunki...*, s. 465-466.

¹³ *Conflict Barometer 2021*, <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en> (data dostępu: 15.10.2022).

„polityka jest wojną bez rozlewu krwi, a wojna – polityką z rozlewem krwi”¹⁴. Istotą wojny jest „metodycznie zorganizowane wykorzystanie środków siły w celu narzucenia przeciwnikowi swojej woli, czemu towarzyszy wzrost nieufności i wrogości między stronami konfliktu”¹⁵.

Pojmowanie wojny przez Clausewitza wpisuje się również w realia XXI wieku. Zauważył on, że każda epoka ma swoją własną formę wojny. B. Balcerowicz również zwraca uwagę, że nasze czasy także mają swoje wojny: „są to wojny przełomu epok, przełomu cywilizacji industrialnej i informacyjnej, a także wojny postępującej globalizacji i wciąż kształtującego się postkomunistycznego ładu międzynarodowego”¹⁶. Mimo tego, że elementy Clausewitzowskiej teorii możemy zauważyć także w obecnych czasach, to jednak postępująca globalizacja i zmiany w środowisku międzynarodowym powodują, że mamy do czynienia z pewną formą transformacji wojny. Oprócz prób wyjaśnienia tych zmian za pomocą budowania nowych teorii, swój wkład w poszukiwania najbliższej prawdy definicji wojny i konfliktu zbrojnego mają liczne ośrodki badawcze. Złożoność konfliktów implikuje różne podejścia, a każdy ośrodek zajmujący się tą problematyką prezentuje autorskie spojrzenie na różne aspekty tych zjawisk, jednocześnie przyjmując różne ich definicje.

Jednym z najpopularniejszych podejść do analizowania konfliktów zbrojnych jest ten prezentowany przez Sztokholmski Instytut Badań nad Pokojem (Stockholm International Peace Institute – SIPRI). Na potrzeby projektu *Uppsala Conflict Data Project* konflikt zbrojny określono jako: „stwierdzona poważna sprzeczność, dotycząca władzy (panowania) i/lub terytorium, angażująca użycie sił zbrojnych dwóch stron, z których przynajmniej jedna reprezentuje rząd państwa, którego skutkiem jest co najmniej 25 osób zabitych w wyniku prowadzonych walk”¹⁷. Oprócz bogatego aparatu definicyjnego klasyfikuje on konflikty również wg stopnia intensywności:

---

¹⁴ B. Heuser, *Czytajac Clausewitza*, Warszawa 2008, s. 70, 85.

¹⁵ J. Kukułka, *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 263-264.

¹⁶ B. Balcerowicz, *Czym jest współcześnie wojna?*, „Ethos” 2005, nr 71-72, s. 129.

¹⁷ Definicje na potrzeby projektu Uppsala Conflict Data Project: <http://pcr.uu.se/forskning/ucdp/definitions> (data dostępu: 15.10.2022).

- 1) konflikt o niskim natężeniu – co najmniej 25 „osób zabitych w wyniku walk” w ciągu roku, lecz mniej niż 1000 „osób zabitych w wyniku walk” podczas całego konfliktu;
- 2) konflikt o średnim natężeniu – co najmniej 25 „osób zabitych w wyniku walk” w ciągu roku i powyżej 1000 w ciągu całego konfliktu, lecz mniej niż 1000 w ciągu danego roku;
- 3) wojna – co najmniej 1000 „osób zabitych w wyniku walk” w ciągu roku¹⁸.

W 2002 roku rozpoczęto badanie osobnego fenomenu – „konfliktów niepaństwowych” (*non-state conflict*). Stało się tak zapewne w wyniku odnotowania coraz większej ilości zjawisk charakteryzujących się przemocą, prowadzonych przez uczestników niepaństwowych. Przyjęta definicja jest bardzo podobna do obowiązującej w przypadku „konfliktów z udziałem państwa” (*state-based conflict*), a jedyną różnicą jest uczynienie przedmiotem zainteresowania konfliktów, w których „żadna ze stron nie reprezentuje rządu państwa”¹⁹. W wyniku spadku liczby w ostatnich latach „większych konfliktów zbrojnych”, które były synonimem wojny, SIPRI zastosowało szersze pojęcie „zorganizowanej przemocy zbrojnej”, która dzieli na trzy formy:

- 1) konflikt zbrojny – spór o władzę lub terytorium z użyciem sił zbrojnych, w którym walczą oddziały wojskowe dwóch skonfliktowanych stron, podległe co najmniej jednemu rządowi i jednej zorganizowanej i uzbrojonej strukturze, a straty bojowe wynoszą co najmniej 25 osób w skali roku;
- 2) konflikt niepaństwowy – użycie sił zbrojnych między dwoma zorganizowanymi grupami zbrojnymi, z których żadna nie podlega władzy państwowej, w efekcie którego straty bojowe wynoszą co najmniej 25 osób w skali roku;
- 3) przemoc jednostronną – użycie sił zbrojnych podległych władzy państwowej lub przez formalnie zorganizowaną grupę przeciwko cywilom, w efekcie którego śmierć ponosi co najmniej 25 osób w skali roku²⁰.

---

¹⁸ J. Reginia-Zacharski, op. cit., za: K. Eck, *A Beginner's Guide to Conflict Data Finding and Using the Right Dataset*, „UCDP Paper” 2005, no. 1, s. 58.

¹⁹ Ibidem, s. 60.

²⁰ *SIPRI Yearbook 2012*, Oxford 2012, s. 81-82.

Ponadto badacze z Uppsali postrzegają konflikt w kategoriach wieloskładnikowego procesu, co pozwala na wyodrębnienie poszczególnych jego faz. A tym, co wyróżnia ujęcie UCDP od innych projektów, jest analiza możliwych sposobów ich zakończenia²¹.

Kolejny projekt to *Correlates of War* (COW), stworzony przez J. Davida Singera i Melvina Smalla na Uniwersytecie w Michigan. Ramy czasowe przyjęte przez nich do analizy to ponad dwieście lat (od 1816 roku), dzięki czemu można zaobserwować długofalowe trendy. Przyjęli oni bardzo otwartą (co ma swoje plusy, jednak budzi także liczne wątpliwości) definicję wojny i konfliktu zbrojnego. Zjawiska te definiowane są jako: „Utrzymujące się w czasie walki zbrojne pomiędzy dwoma lub więcej państwowymi członkami międzynarodowego systemu, które osiągają określony próg użycia przemocy”. W odniesieniu do tego ostatniego terminu przyjmuje się, że: „...wojna pomiędzy państwami musi spełniać warunek utrzymywania się walk, angażujących regularne siły zbrojne po obu stronach i 1000 poległych pośród wszystkich uczestniczących członków systemu międzynarodowego. Czas, w którym notuje się zgony, pozostaje nieokreślony. Uwzględniani są wyłącznie członkowie sił zbrojnych polegli w wyniku działań bojowych”²². Ponieważ początkowo przyjęte kryteria nie wyjaśniały zjawisk, które zaczęły pojawiać się coraz częściej, rozszerzano zakres badawczy COW, tworząc następujące kategorie:

- 1) *Inter-state war* – wojny między państwami.
- 2) *Extra-state war* – wojny ponadpaństwowe – ta kategoria wprowadza nowego aktora, określonego jako „(...) byt polityczny niebędący członkiem systemu międzynarodowego”. Specyfiką tej kategorii konfliktów jest założenie, iż starcia toczą się bez eksponowania czynnika terytorialnego²³.

²¹ UCDP wyróżnia następujące formuły zakończenia konfliktu: 1. porozumienie pokojowe/traktat (*peace agreement*); 2. całkowite zwycięstwo (*victory*), 3. zawieszenie broni (*ceasefire agreement*); 4. obniżenie aktywności (*low activity*); 5. zanik aktywności (*no activity*) oraz 6. Inne. Cf.: R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne...*, s. 71.

²² Ibidem, s. 72.

²³ Z uwagi na specyfikę uczestnika niepaństwowego można w tym modelu wyróżnić dwa scenariusze: „państwo kontra niezależny aktor niepaństwowy” oraz „państwo kontra zależny aktor niepaństwowy”. Dzięki takim kryteriom możliwe stało się ujęcie w badaniach zjawisk współczesnych, charakteryzujących się uczestnictwem w stosunkach międzynarodowych coraz większej ilości aktorów niepaństwowych. Warto nadmienić, iż w takim modelu można zmieścić zarówno ataki z 11 września 2001 roku, jak też późniejszą „wojnę z terroryzmem”. Ibidem.

- 3) *Intra-state war* – wojny wewnątrzpaństwowe definiowane jako „utrzymujące się walki pomiędzy siłami zbrojnymi rządu oraz siłami innego podmiotu politycznego, pretendującego do przejęcia kontroli nad centrum władzy lub centrami lokalnymi”.
- 4) *Non-state war* – wojny między podmiotami, które nie spełniają kryterium „uczestnictwa w systemie”, czyli reprezentujące inne typy jednostek geopolitycznych, np. rządów terytoriów, które posiadają pewną autonomię, ale mogą też obejmować jednostki nieterytoriałne czy niepaństwowe grupy zbrojne²⁴.

Ponadto w wyniku przeprowadzonych analiz wyodrębniono jeszcze jedną kategorię – zmilitaryzowaną dysputę międzypaństwową (*militarised interstate dispute*²⁵), którą określono jako „groźbę, demonstrację lub użycie siły (poniżej proggu wojny) jednego państwa przeciwko rządowi, przedstawicielom, armii, lub własności innego państwa”. Takie podejście pozwala obserwować dynamikę narastania konfliktu, umożliwiając obserwację sytuacji kryzysowych, zanim wejdą one w fazę bezpośredniej przemocy²⁶.

Kolejnym ważnym projektem badawczym jest Conflict Barometer tworzony przez instytut w Heidelbergu. Klasyfikuje on konflikty według pięciopoziomowej skali intensywności konfliktu, porządkującej te poziomy w trzy „klasy intensywności” wg kryterium użycia przemocy. Pierwszy poziom intensywności nazwany został „dysputą” (*dispute*), a drugi „kryzysem bez przemocy” (*non-violent crisis*), co za tym idzie w żadnym z nich nie dochodzi do użycia siły i są zakwalifikowane jako klasa konfliktów o niskiej intensywności. Trzeci poziom to „kryzys z użyciem siły” (*violent crisis*) jest określane jako konflikt średniej intensywności, natomiast poziom czwarty „ograniczona wojna” (*limited war*) i piąty – „wojna” (*war*) zostały zakwalifikowane jako konflikty o wysokiej intensywności (*high in-*

---

²⁴ M.R. Sarkees, F.W. Wayman, *Resort to War: A Data Guide to Inter-State, Extra-State, Intra-State, and Non-State Wars 1816-2007*, Washington 2010.

²⁵ *Correlates of War*, <https://www.icpsr.umich.edu/web/ICPSR/studies/9905> (data dostępu: 15.10.2022).

²⁶ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne...*, cit. per: D.M. Jones, S.A. Bremer, J.D. Singer, *Militarized Interstate Disputes, 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns*, „Conflict Management and Peace Science” 1996, vol. 15, no. 2, s. 168-169.

tensity). Konflikty od poziomu 3 do 5 są to konflikty z użyciem przemocy (*violent conflicts*). Na określenie poziomu intensywności danego konfliktu składają się takie wskaźniki, jak: broń i personel jako narzędzia konfliktu oraz ofiary, uchodźcy i uchodźcy wewnętrzni (IDPs), a także zniszczenia jako konsekwencje konfliktu.

Inny projekt badawczy o znaczącym wkładzie w badania konfliktów to CASCON, który wyróżnia się trzy fazy: spór (*dispute*), konflikt (*conflict*) i działania wojenne (*hostilities*). W ramach tych trzech faz analizie poddano 571 czynników w dziesięciu kategoriach:

- 1) ogólne relacje między stronami (*previous or general relations between sides*);
- 2) zaangażowanie mocarstw i państw sojuszniczych (*great power and allied involvement*);
- 3) ogólne relacje zewnętrzne (*external relations generally*);
- 4) czynniki militarno-strategiczne (*military-strategic*);
- 5) stanowisko organizacji międzynarodowych (*international organization: UN, legal, public opinion*);
- 6) kwestie etniczne (*ethnic: refugees, minorities*);
- 7) uwarunkowania ekonomiczne, szczególnie surowcowe (*economic/resources*);
- 8) parametry polityki wewnętrznej stron konfliktu (*internal politics of the sides*);
- 9) polityka informacyjna (*communication and information*);
- 10) wydarzenia na spornym obszarze (*actions in disputed area*)²⁷.

Nieco inne spojrzenie prezentuje P. Scherrer, który uznał, że konflikty należy klasyfikować pod względem ich relacji w odniesieniu do etniczności. Posługując się definicjami UCDP, stworzył siedmiostopniową ramę dla analizowania konfliktu znacznie rozszerzającą rozumienie konfliktu jako masowego użycia przemocy²⁸:

²⁷ CASCON to oparty na analizie historycznych konfliktów model dynamiki zjawisk konfliktowych. Baza danych CASCON zawiera informacje o 85 konfliktach po II wojnie światowej. Historia każdego przypadku jest skonstruowana za pomocą modelu faz konfliktu Bloomfielda-Leissa. Vide *CASCON Factors*, <http://web.mit.edu/cascon/factors/fcats.htm> (data dostępu: 15.10.2022).

²⁸ R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, *Współczesne...*, s. 81.

- 1) wojny antyreżimowe (polityczne, ideologiczne) – w których państwo występuje przeciwko siłom powstańczym walczącym o przejęcie władzy;
- 2) konflikty etniczno-narodowe – w większości są to akty masowej przemocy zlokalizowane wewnątrz państw, w których reżimy występują przeciwko grupom zorganizowanym wokół narodowych i etnicznych kryteriów (dopuszcza się też scenariusz wojny międzypaństwowej na tym tle);
- 3) konflikty/wojny międzypaństwowe;
- 4) wojny dekolonizacyjne i z obcą okupacją – mające charakter etniczny, gdzie lokalne wspólnoty występują przeciwko obcym (zagranicznym) reżimom;
- 5) konflikty międzyetniczne – w których cele stron są definiowane na podstawie interesu grupy (konflikty między plemionami itp.);
- 6) wojny gangów (*gang-wars*) – toczone przez aktorów niepaństwowych z dużym udziałem elementów kryminalnych. Celem działań jest zaspokojenie prywatnych interesów (np. zabezpieczenie własnych zasobów posiadania);
- 7) ludobójstwo – zorganizowane, najczęściej przez instytucje państwa, akty masowych mordów, czystek etnicznych²⁹.

Jak piszą R. Łoś i J. Reginia-Zacharski, współczesna wojna pokazuje, że zbyt dogmatyczne trzymanie się wąskich kryteriów badawczych niesie za sobą duże ryzyko. Wynika to z tego, że w większości „wojen trzeciego typu” rozdzielanie cywilów i żołnierzy jest niewykonalne, traktowanie społeczeństwa jako rezerwuaru możliwości prowadzenia wojny staje się normą. I chociaż nie jest to zjawisko nowe, to skala problemu i jego głębokość stwarza nową jakość³⁰. Ponieważ nie ma jednej ogólnie przyjętej definicji wojny i konfliktu zbrojnego, a przyjęte przez wiodące ośrodki kryteria mogą wydawać się zbyt formalistyczne, to spełniają ważną funkcję – swoistego filtra, który pomaga usystematyzować rzeczywistość i wyciągać wnioski³¹.

---

²⁹ Ibidem, cit. per: C.P. Scherrer, *Etnicity, Nationalism and Violence. Conflict Management, Human Rights, and Multilateral Regimes*, Aldershot 2003, s. 31-32.

³⁰ Ibidem, s. 83.

³¹ J. Reginia-Zacharski, *Analityczne definicje wojny*, „Studia Geopolitica” 2010/2011, t. 1, s. 74-87.

Transformacja wojen

Cezurą czasową oddzielającą „stare wojny” od „nowych” jest zazwyczaj koniec zimnej wojny, jednak część badaczy jako umowną granicę wskazuje też 11 września 2001 roku. To, że pojawiają się nowe typy wojen, nie oznacza, że stare znikają – ze względu na coraz większą złożoność środowiska międzynarodowego zwiększa się różnorodność tych zjawisk³². W związku z tym pojawiają się różne teorie próbujące uchwycić istotę współczesnych wojen.

Transformacja wojny to pojęcie odnoszące się do kluczowych zmian w strategii, taktyce, metodach i celach prowadzenia działań wojennych, prowadzących do zmian tzw. generacji wojny. W ostatnich wiekach wyróżnić można (mówiąc o wojnach prowadzonych przez państwa zachodnie między sobą, nie zaś o wojnach kolonialnych) trzy generacje wojen:

- 1) średniowieczne poleganie na dużych masach ludzkich (np. przypadek wojen napoleońskich) – żołnierze walczący ramie w ramię, koncentracja na zniszczeniu bezpośredniej siły przeciwnika na polu bitwy;
- 2) koncentracja na zniszczeniu sił przeciwnika poprzez maksymalizację siły i zasięgu ognia (I wojna światowa – wojna pozycyjna);
- 3) nacisk na zniszczenie struktur dowodzenia i kontroli, jak w manewrowych działaniach II wojny światowej (okrażenie linii Maginota jako ucieleśnienie zmiany generacji wojny).

Niezależnie od punktu nacisku w ramach poszczególnych generacji (odpowiednio: liczba ludzi, siła ognia, manewrowość), wszystkie mieściły się we wspólnym paradygmacie wojennym, posiadającym trzy cechy wpisujące je w ogólne parametry westfalskiego ładu międzynarodowego:

- 1) wojna była relacją między żołnierzami-mężczyznami,
- 2) konflikt zbrojny miał miejsce między państwami,
- 3) państwa miały monopol na zorganizowaną przemoc.

Wojna rozgrywała się w statycznej konfiguracji czasowo-przestrzennej i prowadzona była głównie przez wyspecjalizowane i zorganizowane grupy ludzi. Charakterystyczny był podział na żołnierzy

---

³² B. Balcerowicz, *Czym...*, s. 19.

i ludność cywilną oraz skodyfikowane reguły określające sposób prowadzenia działań zbrojnych. Klasyczny paradygmat wojenny miał zatem pięć cech umożliwiających jego funkcjonowanie:

- 1) monopol (na użycie siły, legitymizację);
- 2) dystynkcja (między tym co cywilne a militarne, legalnymi a nielegalnymi bojownikami, między tym co wewnętrzne a co zewnętrzne, między tym co publiczne i prywatne);
- 3) koncentracja sił;
- 4) ograniczone ramy przestrzenne, czasowe i konceptualne (np. koncepcja bitwy rozstrzygającej);
- 5) linearność (organizacji, zaangażowania wojennego)³³.

Klasyczny westfalski konflikt symetryczny miał swój kres wraz z końcem XX stulecia, a zastąpiły go wojny czwartej generacji, które charakteryzowały się dążeniem do zniszczenia politycznej woli przeciwnika do walki oraz sieciowymi formami organizacji i działań zbrojnych. Ważnymi zasobami wojennymi stały się masowe media oraz opinia publiczna, umożliwiające toczenie tzw. wojny narracji. Państwa tracą monopol na wojnę, a grupy niepaństwowe przemieszczają się w poprzek granic przestrzennych i czasowych, stając się podmiotami zdolnymi do prowadzenia działań zbrojnych. Podmioty te posiadają własne armie, budżety, źródła przychodów (czarnorynkowy handel surowcami z kontrolowanych terytoriów, porwania dla okupu, haracze), struktury pełniące funkcje administracyjne, służby wywiadowcze oraz zdolność do zawierania sojuszy z podmiotami państwowymi i niepaństwowymi. Promują one również własne ideologie poprzez prowadzenie polityki, a także narzucanie praw i wypowiedanie wojen. Pojawia się zatem nowy typ wojen: między państwami i zbrojnymi grupami transnarodowymi³⁴.

Nowy paradygmat wojny charakteryzuje się natomiast następującymi cechami:

- 1) rozszerzenie wymiaru przestrzennego (niezdefiniowany geograficznie obszar działań, wielowymiarowa „przestrzeń bitwy” zamiast tradycyjnego „pola bitwy”);
- 2) transformacja elementu czasowego (wiele jednoczesnych punktów interakcji, brak wyraźniej sekwencyjności, przeja-

---

³³ T. Łoś-Nowak, A. Florczak (red.), *Encyklopedia...*, s. 600.

³⁴ *Ibidem*, s. 601.

- wiający się m.in. w trudnej do ujęcia w schemat akceleracji i deceleracji zaangażowania);
- 3) zmiana tożsamości zaangażowanych stron i ekspansja celów (zanik rozróżnienia cywil/kombatant, rozmywanie się rozróżnienia na cele cywilne i militarne);
  - 4) ogólne rozmycie kategorii (m.in. brak terytorium, które należy zająć i utrzymać; brak wiarygodnych aktorów politycznych, z którymi można negocjować; brak łatwego zdefiniowania wroga, którego należy zaatakować i pokonać; brak uznawanych przez wszystkie strony konfliktu ograniczeń prawnych działań zbrojnych; brak specyficznych reguł, którymi powinni kierować się dowódcy wojskowi i przywódcy polityczni, rozmycie się kategorii typu „siła” czy „zwycięstwo”);
  - 5) asymetryzacja wojny³⁵ (w tym wielowymiarowość, mulilateralność i wieloorganizacyjność);
  - 6) Prywatyzacja wojny.³⁶

„Konflikty zbrojne czasu po zimnej wojnie wykazują wiele nowych cech, które zdają się unieważniać znaczną część dotychczasowej refleksji strategicznej, a zwłaszcza wniosków płynących z przeszłych doświadczeń użycia siły w stosunkach międzynarodowych”³⁷. Dane zebrane przez UPCD sięgają wstecz do 1945 roku, a ich analiza pokazała stałą tendencję malejącą dotyczącą konfliktów międzypaństwowych i wzrost liczby wojen i konfliktów wewnętrznych³⁸. Jednocześnie, w porównaniu z okresem zimnej wojny, ogólna liczba wojen zmniejszyła się. Badacze wyróżniają cztery główne czynniki tego spadku. Po pierwsze, wyczerpanie się impetu wojen postkolonialnych, które do końca lat 80. XX wieku w więk-

³⁵ Zagrożenia asymetryczne rozumiane są dwojako: w szerszym, wojskowym ujęciu takie metody stosują zarówno państwa jak i podmioty pozapaństwowe. Ważne natomiast jest to, że metody działań są odmienne od działań przeciwnika. Natomiast w węższym, politologicznym ujęciu zagrożenia asymetryczne powiązane są z działalnością podmiotów pozapaństwowych, a co za tym idzie, występują między nimi a państwami znaczące różnice w potencjałach, które w konsekwencji przekładają się na różne sposoby działania. Vide: M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo...*, s. 80-96, M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007.

³⁶ T. Łoś-Nowak, A. Florczak (red.), *Encyklopedia...*, s. 601-602. Cf.: M. Madej, *Prywatyzacja przemocy – fenomen prywatnych przedsiębiorstw wojskowych i jego implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego* [w:] *Bezpieczeństwo...*, s. 328-343.

³⁷ R. Kuźniar, *Clausewitz i wojna czasu globalizacji* [w:] *Czytając...*, s. 7.

³⁸ R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, *Współczesne...*, s. 85.

szości znalazły swoje rozwiązania³⁹. Po drugie, zakończenie zimnej wojny spowodowało, że przeciwstawne bloki zrezygnowały z zasila-
nia wojen zastępczych i peryferyjnych. Taki rozwój wydarzeń spo-
wodował zamrożenie konfliktów i zmianę układu sił. Część konflik-
tów przeszła w fazę chroniczną, charakteryzującą się z jednej stro-
ny mniejszą intensywnością, z drugiej zaś wysokim brakiem prze-
widydwalności i anarchizacją. Po trzecie, wzrost znaczenia i możli-
wości organizacji międzynarodowych, które w nowej rzeczywistości
zwiększyły impet i zyskały nowy potencjał polityczny, szczególnie
w dziedzinie dyplomacji prewencyjnej czy pomocy humanitarnej.
I po czwarte, także w związku z nową rzeczywistością pozimnowo-
jenną, jest zdecydowanie niższa intensywność mierzona liczbą
ofiar. Chodzi tutaj jednak o przytaczane już kryterium *battle rela-
ted deaths*, co wyłącza akty jednostronnej przemocy, skierowane
przeciwko cywilom (ludobójstwo, czystki etniczne) oraz ofiar nie-
bezpośrednio związanych z walkami – z powodu głodu, chorób. Ko-
lejną kwestią jest rozproszenie geograficzne – coraz wyraźniejszą
tendencją współczesnych czasów jest dywersyfikacja ognisk kon-
fliktów w wymiarze geograficznym⁴⁰.

Ruppert Smith paradygmatowi „wojny przemysłowej” prze-
ciwstawia nowy, osadzony we współczesnych realiach paradygmat
„wojny wśród społeczeństw”⁴¹ (*war amongst the people*). Autor wy-
mienia sześć cech takich wojen:

- 1) walka toczy się o cele ważne dla podmiotów niepaństwowych – są one mniej wyraźne niż te charakterystyczne dla wojen między państwami;
- 2) działania mają miejsce wśród ludności/społeczeństw – na ulicach, pomiędzy domami czy też we wsiach w strefach konfliktu, co wzmaga zainteresowanie mediów;
- 3) rozciągają się w czasie i nie dają się ująć w wyraźnych ramach czasowych;
- 4) uczestnicy nie walczą przy maksymalnym zaangażowaniu – starają się raczej oszczędzać swoje siły;

³⁹ R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, *Współczesne...*, Cf.: A. Mack, *Successes and Challenges in Conflict Management*, [w:] *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*, red. C.A. Crocker, F.O. Hampson, P. Aall, Washington 2007, s. 521-524.

⁴⁰ Ibidem, s. 85-86.

⁴¹ R. Smith, *Przydatność siły militarnej. Sztuka wojenna we współczesnym świecie*, tłum. A. i J. Maziarscy, Warszawa 2010.

- 5) stara broń znajduje nowe zastosowania;
- 6) stronami konfliktu zazwyczaj nie są państwa – często są to siły wielonarodowe walczące przeciwko ugrupowaniom niemającym statusu państwa⁴².

Współczesne konflikty często określane są mianem *low intensity wars*, czyli wojnami o niskiej intensywności. Prowadzone są „na przetrzymanie” – siły zbrojne używa się głównie w celu samozachowania, a nie w dążeniu do rozstrzygnięcia wojny⁴³. Wojny naszych czasów nie mają ani wyraźnego początku, ani końca, ponieważ strony ich nie wypowiedają, a traktat pokojowy zastępowany jest długotrwałym procesem pokojowym⁴⁴.

Nowe światło na sposoby postrzegania wojny i konfliktu zbrojnego we współczesnym świecie rzuciła również praca Mary Kaldor *New and Old Wars*⁴⁵, która ukazywała anachroniczność klasycznych wojen, zastąpionych przez nowe formy przemocy zorganizowanej. Według Kaldor nowy typ wojny, charakterystyczny dla środowiska późnowestfalskiego i doby globalizacji, łączy w sobie metody prowadzenia walki zbrojnej, zachowując elementy wojny klasycznej, ale także wojny partyzanckiej i przestępczości zorganizowanej. Charakter „nowych wojen” sprawia, że w poszukiwaniu ich najlepszego określenia formułowano terminy, takie jak „dzikie wojny”⁴⁶, które ukuł Wolfgang Sofsky, wskazując na dziką przemoc band i przestępców skupiającą się głównie na ludności cywilnej oraz brak reguł rządzących współczesnymi konfliktami. Dawid Snow także wskazywał na ich zaciekłość, brutalność oraz „szaleństwo” i określał je jako *uncivil wars*⁴⁷.

Pierwszym kryterium, na które wskazuje Kaldor, są podmioty walczące. Stare wojny były prowadzone przez regularne siły zbrojne państw. Nowe wojny toczone są przez różne kombinacje podmiotów państwowych i niepaństwowych, są to m.in.: regularne siły zbrojne, najemnicy, dżihadyści, watażkowie, grupy paramilitarne.

---

⁴² B. Balcerowicz, *O pokoju, o wojnie*, Warszawa 2013, s. 183-184.

⁴³ H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, tłum. K. Matuszek, Kraków 2004, s. 22.

⁴⁴ Ibidem, s. 23.

⁴⁵ M. Kaldor, *New & Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Cambridge 2005.

⁴⁶ W. Sofsky, *Traktat o przemocy*, tłum. M. Adamski, Wrocław 1999.

⁴⁷ D.M. Snow, *Uncivil Wars: International Security and the New Internal Conflicts*, Colorado 1996.

Tabela 1. Różnice między „starymi” a „nowymi” wojnami

	Stare wojny	Nowe wojny
Aktorzy	regularne siły zbrojne państw	podmioty państwowe i niepaństwowe, najemnicy, dżihadyści, watażkowie, grupy paramilitarne
Cele	ideologia i interesy geopolityczne	tożsamość (etniczna, religijna, plemienna)
Metody	rozstrzygająca bitwa, kontrola nad terytorium za pomocą środków wojskowych	rzadkie bitwy, kontrola ludności, przymusowe przemieszczenia
Formy finansowania	podatki, patroni zewnętrzni	grabież, rabunek, porwania, przemyt, wsparcie od diaspory

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Kaldor, *In Defence of New Wars*, „Stability” 2013, vol. 2 (1), s. 2-3.

Według kryterium celów – stare wojny służyły realizacji geopolitycznych interesów lub broniły ideologii – demokracji czy socjalizmu. Nowe wojny natomiast prowadzone są w imię tożsamości (etnicznej, religijnej czy plemiennnej). Jak przekonuje Mary Kaldor, polityka tożsamości ma inną logikę od geopolityki czy ideologii. Celem jest uzyskanie dostępu do władzy państwowej przez poszczególne grupy (zarówno lokalne, jak i ponadnarodowe). Narodziny polityki tożsamości są związane z nowymi technologiami komunikacyjnymi, z migracjami, a także erozją bardziej inkluzyjnych (często państwowych) ideologii politycznych, takich jak socjalizm lub nacjonalizm postkolonialny. Polityka tożsamości jest konstruowana przez wojnę. Zatem mobilizacja wokół tożsamości jest celem wojny, a nie jej narzędziem, jak w przypadku starych wojen. W kwestii metod – w starych wojnach dążono do stoczenia rozstrzygającej bitwy. Metodą prowadzenia wojny było zawładnięcie terytorium za pomocą środków wojskowych. W nowych wojnach bitwy są rzadkie, a terytorium zdobywane jest za pomocą środków politycznych, poprzez kontrolę ludności. Typową techniką jest przymusowe przemieszczenie ludności o innej tożsamości lub innych poglądach. Przemoc jest w dużej mierze skierowana przeciwko ludności cywilnej zamiast przeciwko siłom wroga. Różne są też sposoby finansowania – stare wojny były w dużej mierze finansowane przez państwa (podatki lub wsparcie zewnętrznych patronów). W słabych

państwach, gdy dochody z podatków spadają, pojawiają się nowe formy łupieżczego finansowania, które obejmują grabież i rabunek, porwania lub przemyt. Kiedy gospodarki starych wojen były zazwyczaj scentralizowane, autokratyczne i mobilizowały ludność do działań wojennych, nowe wojny są częścią otwartej, zglobalizowanej gospodarki, w której udział jest tani, a przychody zależą od utrzymania przemocy. Nowe wojny to wojny ery globalizacji. W takiej rzeczywistości zaciera się rozróżnienie pomiędzy tym co państwowe i niepaństwowe, publiczne i prywatne, zewnętrzne i wewnętrzne, gospodarcze i polityczne, a nawet co jest wojną, a co pokojem. Wielu krytyków nie zgadza się z tym stanowiskiem i uważa, że podział na stare i nowe wojny nie istnieje⁴⁸, twierdzi także, że nie ma nic nowego w „nowych wojnach”⁴⁹, inni kwestionują brak odpowiednich dowodów empirycznych i historycznych⁵⁰ i argumentują, że w pracy nie ma żadnych mierzalnych kryteriów⁵¹, a próba objęcia jakościowo różnych konfliktów jedną kategorią sugeruje ich homogeniczność, co w rzeczywistości nie ma miejsca⁵².

Różne kategorie konfliktów zbrojnych starał się wyjaśnić również Alvin Toffler, powiązując je z falami rozwoju cywilizacyjnego państw. Dowodził, że świat składa się z trzech różnych pod względem rozwoju typów społeczeństw, które choć w pewnym stopniu przenikają się, to tworzą trzy odmienne środowiska bezpieczeństwa. Podstawowym założeniem tej koncepcji było stwierdzenie, że „sposobom produkcji odpowiadają sposoby destrukcji”. Symbolem pierwszej cywilizacji jest motyka, drugiej – linia produkcyjna, a trzeciej – komputer⁵³.

⁴⁸ S. Kalyvas, *New and Old Civil wars: A Valid Distinction?*, „World Politics” 2001, vol. 54, s. 99-118.

⁴⁹ E.A. Henderson, J.D. Singer, *New Wars’ and the rumours of New Wars?*, „International Interaction” 2022, vol. 28, s. 165-190.

⁵⁰ S. Chojnacki, *Anything New or More of the Same? Wars and Military Interventions in the International System 1946-2003*, „Global Society” 2006, vol. 20, s. 25-46.

⁵¹ D.U. Williams, *Relevance of Mary Kaldor’s ‘new wars’ thesis in the 21st century*, „Journal of Law and Conflict Resolution” 2014, vol. 6 (5), s. 84-88.

⁵² J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012, s. 63, cit. per: E. Newman, *The „New Wars” Debate: A Historical Perspective is Needed*, „Security Dialogue” 2004, vol. 35, no. 2, s. 173-189.

⁵³ A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku*, tłum. B. i L. Burdeccy, Warszawa 1997, s. 34.

1. Wojny cywilizacji agrarnej – państwa kręgu przedindustrialnego jako najbardziej podatne na wybuch konfliktów o charakterze wewnętrznym ze względu na słabość polityczną i gospodarczą.
2. Wojny ery industrialnej – przykładem: II wojna światowa. Karabin maszynowy jako symbol zmechanizowanego sposobu prowadzenia wojny. Jak piszą Alvin i Heidi Toffler: „podobnie jak masowa produkcja stanowiła podstawową zasadę industrialnego porządku gospodarczego, tak masowe zabijanie stało się podstawową zasadą sposobu prowadzenia wojny w cywilizacji przemysłowej”⁵⁴. W tę epokę wpisuje się też stwierdzenie Clausewitza o dążeniu do unicestwienia przeciwnika, a straty własne były wojenną normą, z którymi liczyli się dowódcy.
3. Wojny ery informacyjnej – wewnątrz tego kręgu wojny mało prawdopodobne, formy działalności wojennej to przede wszystkim interwencje z dala od swoich granic, za pomocą precyzyjnej, zaawansowanej technologicznie broni przy minimalizacji strat własnych.

Inną alternatywą dla koncepcji „nowych wojen” czy też „wojen czwartej generacji” jest propozycja Franka G. Hoffmana, który czerpiąc z poprzednich teorii i absorbując niektóre ich elementy, stworzył koncepcję „wojen hybrydowych”. Zauważył on, że pojawiające się teorie sprowadzają się głównie do dychotomii: wojny klasyczne – wojny nieregularne, a na współczesne konflikty składają się elementy obu z nich, tworząc hybrydę: regularne armie ścierają się w boju ze zróżnicowanymi strukturalnie uzbrojonymi grupami; najnowocześniejsze technologie z bronią prymitywną, różne są też cele, motywy i systemy wartości walczących stron⁵⁵. W późniejszych latach teoria ta „obrosła” w nowe elementy, ale w każdej podkreślano złożoność współczesnych konfliktów. Krytycy tej teorii wskazują, że wykorzystanie zróżnicowanych, wszelkich dostępnych środków i metod jest kanonem sztuki wojennej od wieków.

Współczesne teorie, poszukując odpowiedzi na problemy bezpieczeństwa międzynarodowego, zwracają uwagę na wielowymiarowość i kompleksowość bezpieczeństwa, wraz jego społecznymi, politycznymi, ekonomicznymi i ludzkimi aspektami⁵⁶. Bezpie-

---

⁵⁴ Ibidem, s. 55.

⁵⁵ B. Balcerowicz, *O pokoju...*, s. 180.

⁵⁶ Ibidem, s. 60.

czeństwo międzynarodowe jest pod silnym wpływem transformacji środowiska, które odbiega od swoich westfalskich początków, m.in. poprzez globalizację⁵⁷, a co za tym idzie – nowy charakter współczesnych wojen i konfliktów zbrojnych wynika przede wszystkim z przemian środowiska międzynarodowego. Współczesne konflikty zbrojne toczą się wewnątrz państw, podlegając niekiedy umiędzynarodowieniu, motywowane są przede wszystkim dążeniem do ochrony i zachowania tożsamości grupowej oraz charakteryzują się zróżnicowaniem potencjałów zaangażowanych stron oraz ich statusu, co sprawia, że stosują one różnorodne, niekonwencjonalne metody walki zbrojnej i mają różne źródła finansowania. Oprócz tego, współczesne konflikty zbrojne mają charakter chroniczny. Ich strony nie dążą do zakończenia działań wojennych, ale do ich rozprzestrzeniania się i utrzymywania tej niestabilności, czerpiąc z tego określone korzyści polityczne i ekonomiczne⁵⁸. W konfliktach zbrojnych czwartej generacji nie ma koncentracji sił ani bitew rozstrzygających. Nie ma jasnego początku ani końca działań zbrojnych, a najbardziej skłonna do przemocy mniejszość decyduje, czy zapanuje pokój, czy też nie. To generuje niebezpieczny proces – szybko rosnąca liczba obszarów niestabilności i liczba podmiotów zdolnych do prowadzenia działań zbrojnych odpowiada coraz bardziej ograniczonej liczbie państw zdolnych i gotowych do interwencji stabilizacyjnych.

Bibliografia / References

Druki zwarte

- Balcerowicz B., *O pokoju, o wojnie*, Warszawa 2013.
- Bieleń S., *Polityka w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2010.
- Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012.
- Fukuyama F., *Koniec historii*, Poznań 1996.
- Haliżak E., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006.
- Heuser B., *Czytając Clausewitza*, Warszawa 2008.
- Kagan R., *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009.

⁵⁷ A. Szumowski, *Polska – Europa – Świat. Dynamika przepływów siły*, [w:] *Bezpieczeństwo Europy – bezpieczeństwo Polski*, t. 1, red. E. Maj, K. Mazurek, W. Sokół, A. Szwed-Walczak, Lublin 2016, s. 160-161.

⁵⁸ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne...*, s. 76-77.

- Kaldor M., *New & Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Cambridge 2005.
- Kuźniar R. et al., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012.
- Łoś-Nowak T., Florczak A. (red.), *Encyklopedia politologii. Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2010.
- Łoś R., Reginia-Zacharski J., *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010.
- Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007.
- Maj E., Mazurek K, Sokół W., Szwed-Walczak A., *Bezpieczeństwo Europy – bezpieczeństwo Polski*, Lublin 2016.
- Niedźwiecki R., Brzozowski A., *Współczesne podejście w zakresie użycia siły militarnej w polityce międzynarodowej*, Warszawa 2010.
- Nye J.S., *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009.
- Sarkees M.R., Wayman F.W., *Resort to War: A Data Guide to Inter-State, ExtraState, Intra-state, and Non-State Wars, 1816-2007*, Washington 2010.
- Scherrer C.P., *Etnicity, Nationalism and Violence. Conflict Management, Human Rights, and Multilateral Regimes*, Aldershot 2003.
- Smith R., *Przydatność siły militarnej. Sztuka wojenna we współczesnym świecie*, Warszawa 2010.
- Snow D.M., *Uncivil Wars: International Security and the New Internal Conflicts*, Colorado 1996.
- Sofsky W., *Traktat o przemocy*, Wrocław 1999.
- Stankiewicz W.M., *Konflikt jako zjawisko integrujące i dezintegrujące oblicze współczesnego świata*, Olsztyn 2008.
- Sur S., *Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2012.
- Toffler A. i H., *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku*, Warszawa 1997.
- Wallensteen P., *Understanding Conflict Resolution*, London 2007.

Czasopisma

- Balcerowicz B., *Czym jest współcześnie wojna?*, „Ethos” 2005, nr 71-72.
- Chojnacki S., *Anything New or More of the Same? Wars and Military Interventions in the International System 1946-2003*, „Global Society” 2006, vol. 20.
- Eck K., *A Beginner’s Guide to Conflict Data Finding and Using the Right Dataset*, „UCDP Paper” 2005, no. 1.
- Henderson E.A., Singer J.D., *New Wars’ and the rumours of New Wars?*, „International Interaction” 2002, vol. 28.
- Jones D.M., Bremer S.A., Singer J.D., *Militarized Interstate Disputes, 1816–1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns*, „Conflict Management and Peace Science” 1996, vol. 15, no. 2.

- Kaldor M., *In Defence of New Wars*, „Stability” 2013, vol. 2(1).
Kalyvas S., *New and Old Civil wars: A Valid Distinction?*, „World Politics” 2001, vol. 54.
Reginia-Zacharski J., *Analityczne definicje wojny*, „Studia Geopolitica” 2010/2011, t. 1.
Williams D.U., *Relevance of Mary Kaldor’s ‘new wars’ thesis in the 21st century*, „Journal of Law and Conflict Resolution” 2014, vol. 6 (5).

Źródła internetowe (data dostępu: 15.10.2022)

- CASCON: <http://web.mit.edu/cascon/index.html>.
Conflict Barometer 2021: <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>
Correlates of War: <https://www.icpsr.umich.edu/web/ICPSR/series/00232>
Karta Narodów Zjednoczonych: http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php/